

Scalanie inspekcji pracy w Polsce w latach 1919-1928

O początkach polskiej inspekcji pracy napisano już wiele, wciąż jednak brakuje opracowania, w którym problematyka scalania inspekcji pracy w pierwszych latach niepodległości została przedstawiona w sposób kompleksowy. Przeważają wspomnienia bądź rozważania o całym systemie prawnym, w których początki inspekcji pracy stanowią jedynie fragment całego zagadnienia i w żaden sposób nie wyczerpują tematu¹. Niniejszy artykuł stara się wypełnić istniejącą lukę.

Sytuacja społeczno-polityczna w pierwszych latach II Rzeczypospolitej była bardzo skomplikowana. Polska w momencie odzyskania niepodległości nie stanowiła jednolitego organizmu państwowego, istniały jedynie luźne więzy łączące poszczególne dzielnice kraju. Poważnym problemem był brak wykształconej kadry urzędniczej, która mogłaby odtworzyć administrację państwa i świadomie nią pokierować. Okupanci pozostawili trudny do opanowania chaos, w społeczeństwie widoczne były liczne nieporozumienia wynikające z dotychczasowych podziałów. Jednocześnie jednak cały naród pragnął odbudować niepodległe państwo.

W warstwie pracującej, wśród robotników i postępowej inteligencji, a także w niektórych grupach chłopskich, pojawiały się nowe prądy dotyczące wyzwolenia społecznego, bardzo zróżnicowane pod względem radykalizmu czy zorganizowania. Konieczne stało się dokonanie istotnych przeobrażeń ustroju społeczno-politycznego. Jednym z najważniejszych zadań, jakie postawiło sobie państwo, było przyspieszenie procesu „zrastania się” dzielnic i wyrównanie różnic między nimi. Celem prac legislacyjnych była przebudowa prawodawstwa i usunięcie unormowań państw zaborczych.

Ministerstwo Pracy i Opieki Społecznej

Fundamentalną rolę w rozwoju prawa pracy, w uzyskaniu przez klasę robotniczą zdobyczy na gruncie prawnym, ekonomicznym i socjalnym, a następnie w ich obronie i realizacji, odegrało Ministerstwo Pracy i Opieki Społecznej oraz inspekcja pracy. Dla procesu wcielania w życie dążeń robotników, na przykład ośmiogodzinnego dnia pracy, nie było obojętne to, jakie oblicze miał ów organ, któremu oficjalnie powierzono sprawy ludzi pracujących. Okoliczności, które towarzyszyły formowaniu się ministerstwa i inspekcji pracy, wywarły korzystny wpływ na personalny skład tych organów².

Genezy Ministerstwa Pracy i Opieki Społecznej należy szukać w początkach 1918 roku, kiedy to na mocy art. 29 dekretu Rady Regencyjnej z dnia 3 stycznia 1918 r. utworzono Ministerstwo Opieki Społecznej i Ochrony Pracy. Przydzielono mu sprawy dobroczynności publicznej, opieki państwowej nad ofiarami wojny, sprawy stosunków robotniczych, opieki nad emigracją robotniczą, inspekcji fabrycznej oraz przygotowanie prawodawstwa dotyczącego ochrony pracy i ubezpieczeń społecznych. Na mocy dekretu z dnia 4 kwietnia 1918 r. rozszerzono kompetencje ministerstwa poprzez przekazanie mu spraw publicznej służby zdrowia, wydzielonych z zakresu działania Ministerstwa Spraw Wewnętrznych. Następnie zmieniono nazwę na Ministerstwo Zdrowia Publicznego, Opieki Społecznej i Ochrony Pracy. Jednak dekretem Rady Regencyjnej z dnia 30 października 1918 r. ponownie rozdzielono je na dwa odrębne ministerstwa, przekazując, jak się wyraził ustawodawca, „sprawy do odnośnych dziedzin należące”. Tym sposobem przywrócono częściowo dawny zakres działania Ministerstwu Ochrony Pracy, a ponadto utworzono Ministerstwo Zdrowia Publicznego i Opieki Społecznej. Następnie w dekreście nominacji gabinetu I.J. Paderewskiego z dnia 16 stycznia 1919 r. wprowadzono tytuł Ministra Pracy i Opieki Społecznej oraz Ministra Zdrowia Publicznego³. Wraz z odzyskaniem niepodległości ministerstwo podjęło działalność najpierw w Kongresówce, następnie w Małopolsce (7 marca 1919 r.)⁴ oraz w byłej dzielnicy pruskiej (1 kwietnia 1922 r.)⁵. Statut ministerstwa został ogłoszony dopiero w 1925 roku⁶. Przekształcenia te oznaczały przede wszystkim wydzielenie spraw człowieka i jego pracy z zakresu działania resortu przemysłu i handlu, a tym samym organizacyjne uniezależnienie ich od bezpośredniego, hierarchicznego nacisku organów reprezentujących interesy przedsiębiorców. Spowodowały też postawienie problematyki pracy poza płaszczyzną filantropii, a nawet troski o zdrowie publiczne w szerokim tego słowa znaczeniu⁷. O tym, jak dalekowzroczne były to posunięcia,

świadczy późniejszy rozwój sytuacji wokół Ministerstwa Pracy i Opieki Społecznej.

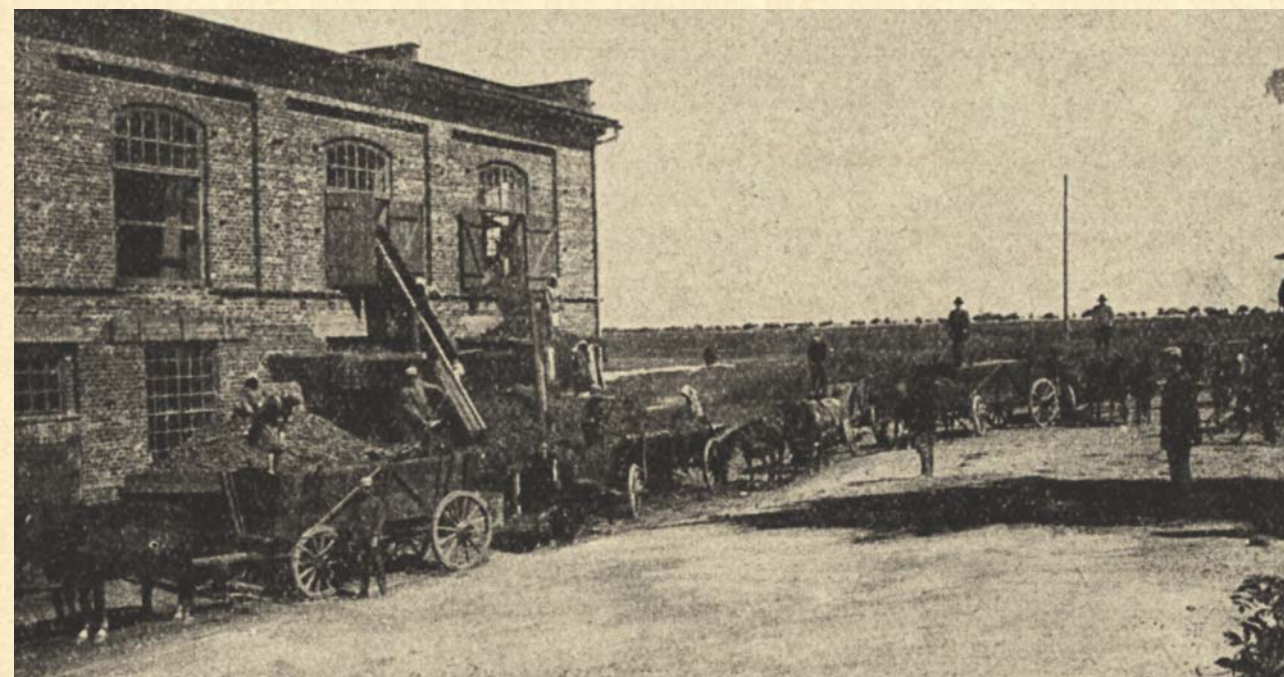
Zmniejszanie zakresu działania administracji państwowej w gospodarce łączyło się z tendencją do redukcji aparatu administracyjnego, a także ze zlikwidowaniem tych resortów, które zajmowały się problematyką ochrony pracy. Stąd próby zniesienia Ministerstwa Pracy i Opieki Społecznej. Likwidacji uległo Ministerstwo Zdrowia, a także Ministerstwo Kultury i Sztuki. Stan ten wywołał frustrację wśród pracowników urzędów i instytucji państwowych, których część została zwolniona, pozostali zaś obawiali się znacznych obniżek wynagrodzeń⁸. Ponadto w związku z realizacją ustępstw na rzecz kapitału w 1932 roku w nazwie ministerstwa skreślono słowo „pracy”.

Warto w tym miejscu również zaznaczyć, iż oprócz spraw przypisanych ministerstwu na mocy wskazanych aktów normatywnych przy ministrze pracy i opieki społecznej została powołana, rozporządzeniem Prezydenta z dnia 17 września 1927 r., Rada Ochrony Pracy, jako organ doradczy i opiniotwórczy we wszystkich sprawach z zakresu ochrony pracy, należących do kompetencji ministra. Do zakresu działania tego organu należały przede wszystkim sprawy pracy najemnej, urlopów, czasu pracy, ochrony

czyła głównie projektów ustaw i zarządzeń administracyjnych we wskazanym zakresie. Rada mogła też przedkładać parlamentowi projekty nowych ustaw. Składała się z 45 członków powoływanych przez ministra pracy i opieki społecznej, w tym z 15 przedstawicieli pracowników, 15 przedstawicieli pracodawców oraz 15 przedstawicieli powołanych przez ministra spośród techników, lekarzy, ekonomistów i innych osób znających problematykę związaną z szeroką rozumianą ochroną pracy. Rada Ochrony Pracy obradowała i podejmowała swoje uchwały w grupach liczących co najmniej 15 członków (przy zachowaniu równej liczby przedstawicieli pracowników i pracodawców) bądź też w pełnym składzie⁹. Posiedzeniom rady przewodniczył minister pracy i opieki społecznej, do jego kompetencji należało też zwoływanie posiedzeń rady¹⁰.

Początki polskiej inspekcji pracy

Inspekcja pracy miała zgodnie z założeniem egzekwować przepisy prawa, czuwać nad ich przestrzeganiem w relacjach pracodawca – pracownik, a także stanowić swoisty hamulec bezpieczeństwa w wypadkach ich celowego i świadomego łamania przez obie układające się strony¹¹.

pracy młodocianych i kobiet, bezpieczeństwa i higieny pracy, pracowniczego ruchu zawodowego, przedstawicielstwa pracowniczego oraz instytucji pojednawczo-rozjemczych, sądów i inspekcji pracy. Kompetencja tej rady doty-

Początek funkcjonowania inspekcji pracy w II Rzeczypospolitej wiąże się z przyjęciem i wejściem w życie 3 stycznia 1919 roku dekretu tymczasowego o urządzeniu i działalności inspekcji pracy¹². Dokument powołujący

nowy organ w administracji państwowej podpisali: Naczelnik Józef Piłsudski, premier Jędrzej Moraczewski oraz minister pracy i opieki społecznej Bronisław Ziemięcki. Tego samego dnia weszły w życie również przepisy tymczasowe o wynagrodzeniu urzędników inspekcji pracy¹³, które w sposób ogólny regulowały kwestie wynagrodzeń i należności pieniężnych związanych z podróżami służbowymi, sprawy dotyczące rotacji zawodowej oraz emerytur i odszkodowań powypadkowych urzędników państwowych. Zakres obowiązywania dekretu początkowo ograniczył się do terenu byłego zaboru rosyjskiego, tak zwanej Kongresówki wraz z obwodem białostockim. 4 września 1922 r. inspekcja pracy znalazła swoje prawne oparcie na terenie ziemi wileńskiej¹⁴, po uregulowaniu kwestii granicznych 4 listopada 1922 r. objęła tereny kresów wschodnich¹⁵, 2 marca 1920 r. – zabór austriacki¹⁶, zaś 15 czerwca 1919 r. – ziemie zachodnie¹⁷. Specjalnym rozporządzeniem Naczelnej Rady Ludowej ustanowiono ten organ dla rolnictwa, a 16 października 1922 r. decyzją Rady Ministrów objęto nim teren całej byłej dzielnicy pruskiej¹⁸. Pro-

odwołując się do zapisów wcześniejszych, dość precyzyjnie określała tryb wejścia ustawy w życie: „Art. 1. Na podstawie ustawy z dnia 8 marca 1921 r. (Dz.U. RP Nr 26, poz. 146), Sejm Śląski wyraża zgodę na rozszerzenie mocy obowiązującej rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 14 lipca 1927 r. (Dz.U. RP Nr 67, poz. 590) o inspekcji pracy na obszar Województwa Śląskiego”, oraz „Art. 2. Ustawa wchodzi w życie w 6 miesięcy od dnia ogłoszenia w Dzienniku Ustaw Śląskich zgodnie z postanowieniem art. 39 rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 14 lipca 1927 r.”¹⁹.

Powyższe rozporządzenie prezydenta było kolejnym (po dekreście naczelnika państwa) aktem prawnym kompleksowo regulującym zakres przedmiotowy, kompetencje i organizację inspekcji pracy. Proces jej organizacji w Polsce trwał w sumie blisko 10 lat. Wzorcem przy powoływaniu tej i wielu innych instytucji administracji publicznej było ustawodawstwo państw zaborczych. Na przykład organem nadzorującym przestrzeganie prawa przy wykonywaniu pracy najemnej była Inspekcja Przemysłowa, powołana

ces scalania inspekcji pracy w Polsce zakończony został 16 października 1928 r., kiedy to instytucja pojawiła się na Śląsku. Ustawa w przedmiocie wprowadzenia na obszar województwa śląskiego rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 14 lipca 1927 r. o inspekcji pracy,

przez austriackie władze okupacyjne w Kielcach i w Lublinie w latach 1916-1918. Stanowiła ona namiastkę późniejszej inspekcji pracy. Podobnie było w Warszawie, gdzie z inicjatywy Komitetu Obywatelskiego utworzono Inspekcję Fabryczną²⁰. Ta ostatnia miała zresztą szczególne zna-

czenie. Komitet Obywatelski, tworząc 11 sierpnia 1915 r. (6 dni po opuszczeniu Warszawy przez władze carskie) komisję organizującą Inspektorat Fabryczny²¹, dołączył do niej przedstawiciele związków zawodowych oraz trzech przedstawicieli Rady Delegatów Robotniczych. Obradująca pod przewodnictwem prof. Ludwika Krzywickiego komisja przygotowała pierwsze projekty nowych przepisów o inspekcji pracy; projekty, które bardzo szeroko zakreślały zadania tej instytucji²². Późniejsze projekty, powstałe już pod rządami Rady Regencyjnej, znacznie uszczupliły zadania tego organu, co przyczyniło się do licznych braków w ostatecznym unormowaniu²³.

Jeszcze większe znaczenie miał sam fakt istnienia i funkcjonowania coraz szerzej rozbudowywanych organów inspekcyjnych. W Warszawie był to najpierw Inspektorat Pracy przy Komitecie Obywatelskim. Występował jako jeden z urzędów miejskich; z Sekcją Ochrony Pracy, będącą organem Rady Stanu, był związany tylko przez osobę swego kierownika²⁴. Po zajęciu Warszawy przez wojska niemieckie działalność Komitetu Obywatelskiego i organizowanie inspektoratu było tym bardziej możliwe, że Niemcy pozwolili na odbudowanie samorządu gmin oraz przyzwolili na otwarcie uniwersytetu i politechniki, chcąc w ten sposób pozyskać w celach politycznych polskich obywateli. Warszawski Inspektorat Fabryczny składał się najpierw z trzech, potem z sześciu inspektorów (był wśród nich m.in. Franciszek Sokal). Pomimo rozwiązania 9 maja 1916 r. przez niemieckie władze okupacyjne Komitetu Obywatelskiego warszawska inspekcja fabryczna, aż do czasu odzyskania niepodległości, funkcjonowała jako jeden z urzędów miejskich. Nie miała ani swobody działania, ani odpowiedniej podstawy prawnej do pełnienia działalności inspekcyjnej, większość fabryk pracowała bowiem na potrzeby armii niemieckiej, gdzie inspekcja nie miała dostępu, inne zaś zakłady zamierały. W związku z tym warszawski inspektorat był najczęściej mediatorem w coraz liczniejszych zatargach między załogami a pracodawcami²⁵. Zadanie to przerastało niekiedy możliwości i kompetencje powołanego organu, a rezultaty były nikłe. Wszelkie usiłowania polepszenia bytu robotników, pomimo ściśle ekonomicznego charakteru żądań, uważane były za rewolucyjne wystąpienia i jako takie tłumione w sposób bezwzględny. Inspektorzy niejednokrotnie byli poddawani presji, gdy chcieli bezstronnie rozpatrywać przyczyny powstałych zatargów. Jako przykład może służyć zalecenie prezydium policji niemieckiej „jak najostrejszego postępowania w razie powtórzenia się podobnych wypadków”, gdy robot-

nicy miejscy wskutek interwencji inspektorów otrzymali w 1918 r. żadaną gratyfikację miesięczną²⁶.

W pierwszej połowie 1918 r. Franciszek Sokal stanął na czele Sekcji Ochrony Pracy w utworzonym Ministerstwie Pracy i Opieki Społecznej. Jako jedno z głównych i najpilniejszych zadań postawił sobie zorganizowanie polskiej inspekcji pracy na wzór podobnych instytucji w krajach zachodniej Europy. Dynamicznie budowano zręby polskiej inspekcji. Nie zostały wydane żadne instrukcje, określające zakres jej działania i stosunek do innych urzędów państwowych, nie było też poza ustawodawstwem rosyjskim przepisów ustalających kompetencje, uprawnienia i obowiązki inspektorów pracy. Jej tworzenie miało charakter spontaniczny; wykorzystywano niewielkie doświadczenie i skąpy aparat urzędniczy²⁷. W trzecim miesiącu funkcjonowania polskiej inspekcji pracy został ogłoszony i wszedł w życie dekret o tymczasowym jej urzędowaniu i działalności²⁸. W Ministerstwie Pracy i Opieki Społecznej pojawiły się dwa kierunki działań; niestety nie pozostały żadne ślady tego w wydawnictwach i publikacjach tego resortu. Zaczęła się wyłaniać koncepcja utworzenia oddzielnej inspekcji rolnej. W 1919 r. powstał tak zwany aparat delegatów rolnych. Był to okres rodzących się ekspozytur rad delegatów robotniczych, w wielu majątkach rządziły komitety folwarczne, wysuwano fantastyczne żądania socjalne. W niemal każdym powiecie zawierano oddzielne umowy. Do ich przeprowadzenia konieczny był sztab delegatów, których liczba sięgała niekiedy 15 osób, mających samodzielne uprawnienia w wielu zagadnieniach rolnych. W związku z wejściem w życie pierwszych ustaw z zakresu prawa materialnego pożyteczne wydawało się utworzenie sztabu delegatów rolnych. Jednocześnie lansowano koncepcję dwutorowości prac powstającego organu, to jest inspekcji rolnej i przemysłowej. Wkrótce projekt ten został zarzucony, a za jedynie słuszną uznano koncepcję jednolitej inspekcji pracy, obejmującej wszystkie działy gospodarki i pracy najemnej, niezależnie od prawa własności. Nieco inaczej wyglądały prace w Ministerstwie Byłej Dzielnicy Pruskiej, które wbrew regułom realizowało własne koncepcje dostosowane do potrzeb terenu i niejednokrotnie nie pokrywały się one z linią wytyczoną przez Warszawę²⁹. Znalazły swój finał w normach prawnych dzielnicy zachodniej i były asygnowane przez ówczesne rady obywatelskie Poznania³⁰. Odzwierciedleniem tego stanu rzeczy było rozporządzenie Naczelnej Rady Ludowej z 15 czerwca 1919 roku³¹, a na pozostałym obszarze kraju – ustawy z dnia 28 marca i z 1 sierpnia 1919 roku o załatwia-

niu zatargów zbiorowych pomiędzy pracodawcami a pracownikami rolnymi³². Ostatecznie jednak podjęto decyzję o budowie jednolitej inspekcji pracy, wspólnej dla wszystkich dzielnic wbrew istniejącym różnicom i rodzącemu się separatyzmowi.

W tym miejscu trzeba zauważyć, iż ostateczne ukształtowanie centralnego i terenowego aparatu państwowego łączyło się ściśle z wejściem w życie nowej konstytucji, zwanej marcową³³. Wzorowana ona była na monteskiuszowskim systemie podziału władzy. Stanowiła, iż organem ustawodawczym jest Sejm oraz ze znacznie mniejszymi kompetencjami Senat, organami władzy wykonawczej – prezydent wraz z rządem, a sądowniczej – niezawisłe sądy. Sejm i Senat zajmowały pozycję szczególną, nadrzędną nad innymi organami. Kompetencje prezydenta zostały określone wprost w art. 44-50 Konstytucji. Organem wykonawczym był rząd, który ponosił odpowiedzialność parlamentarną i konstytucyjną zarazem. Konstytucja w sposób ogólny sprecyzowała zasady organizacji aparatu administracyjnego państwa. W art. 43 ustalono, iż prezydent sprawuje władzę za pośrednictwem odpowiedzialnych przed Sejmem ministrów i podległych im urzędników; każdy urzędnik musi podlegać ministrowi, który za jego działalność odpowiada przed Sejmem (art. 45). W tym zakresie Konstytucja marcowa zawierała zasadę centralizacji. Z kolei w art. 66 precyzowała inną zasadę dotyczącą funkcjonowania organów administracji, tj. zasadę dekoncentracji – możliwość rozstrzygania poszczególnych spraw przez organy terenowe, działające w ramach swych kompetencji, pod nadzorem właściwej władzy centralnej³⁴. W akcie tej rangi co Konstytucja nie mogło być oczywiście mowy o szczegółowych regulacjach dotyczących poszczególnych ministerstw czy funkcjonujących w ich strukturze urzędów, w tym inspekcji pracy. Warto podkreślenia jest natomiast uregulowanie zawarte w art. 102 Konstytucji, w którym postanowiono: „Praca, jako główna podstawa bogactwa Rzeczypospolitej, pozostawać ma pod szczególną ochroną Państwa. Każdy obywatel ma prawo do opieki Państwa nad jego pracą, a w razie braku pracy, choroby, nieszczęśliwego wypadku i niedołęstwa – do ubezpieczenia społecznego, które ustali osobna ustawa”. Realizacja wskazanych obowiązków państwa wobec obywateli znalazła swoje odzwierciedlenie m.in. w powołaniu do życia inspekcji pracy jako instytucji sprawującej nadzór nad wykonywaniem pracy najemnej, tzn. takiej, którą pracownicy umysłowi lub fizyczni realizują za wynagrodzeniem na rzecz podmiotu prowadzącego działalność gospo-

darczą. Działalność prawotwórcza państwa w zakresie ochrony pracy nie mogła i nie ograniczyła się jednak tylko do powołania instytucji nadzoru. Musiała obejmować bowiem te dziedziny życia społeczno-gospodarczego, w których człowiek, często wbrew swojej woli, pozostawał poza nawiasem pracy najemnej. Realizacja obowiązków socjalnych państwa wobec obywateli następowała poprzez stworzenie szeregu instytucji. Już w końcu 1918 r. powołano do życia Państwowy Urząd do Spraw Jeńców, przekształcony następnie w Państwowy Urząd do Spraw Powrotu Jeńców, Uchodźców i Robotników³⁵. Do jego głównych obowiązków należało sprowadzanie do miejsca zamieszkania jeńców, uchodźców i robotników Polaków, przeprowadzanie przez ziemie polskie do właściwych punktów granicznych jeńców, uchodźców i robotników obcych narodowości oraz opieka sanitarno-żywnościowa nad tymi osobami. Kwestie związane z rejestracją zgłoszeń osób poszukujących pracy, szczególnie tych powracających z innych państw, oraz realizację robót publicznych w fabrykach i warsztatach powierzono państwowym urzędom pośrednictwa pracy i opieki nad wychodźcami³⁶.

Państwo nie mogło jednak ograniczać się tylko do poszukiwania pracy wewnątrz kraju. Wobec niewyobrażalnych zniszczeń zakładów produkcyjnych realizacja zatrudnienia dla osób poszukujących pracy okazywała się wręcz niemożliwa, dlatego starano się zapewnić pracę i ochronę prawną osobom, które szukały pracy poza granicami odrodzonej ojczyzny. Już we wrześniu 1919 r. rząd polski zawarł konwencję migracyjną z Francją. Unormowała ona na zasadzie wzajemności uprawnienia i płace robotników polskich we Francji, szczególny nacisk położono przy tym na zbiorowe kontraktowanie pracy za pośrednictwem właśnie państwowych urzędów pośrednictwa pracy w celu wyeliminowania niesolidnych agentów prywatnych. W tym miejscu warto zaznaczyć, iż wszelkie sprawy migracji powierzone zostały od kwietnia 1920 r. Urzędowi Emigracyjnemu przy Ministerstwie Pracy i Opieki Społecznej³⁷. Uzupełnieniem zakresu działania wskazanych urzędów były tworzone od zarania niepodległości instytucje ubezpieczeń społecznych, choć różne w różnych dzielnicach kraju w zależności od ich rozwoju pod rządami państw zaborczych. I tak, w byłych dzielnicach pruskiej i austriackiej dostosowano istniejące już instytucje do nowych przepisów. Zamiast kilkuset drobnych kas różnego typu powstało kilkadziesiąt kas o jednolitej organizacji terytorialnej, co zdecydowanie przyczyniło się do poprawy efektywności ich działania i do realizacji nałożonych przez ustawę za-

dań. Zupełnie nowe podstawy funkcjonowania ubezpieczeń trzeba było stworzyć na terenie byłego zaboru rosyjskiego, gdzie nie było tego typu instytucji. Organizacja kas chorych została przez ten fakt rozciągnięta na lata 1920-1927; pierwsze kasy zostały uruchomione w centrach przemysłowych, tj. w Warszawie, Sosnowcu i Łodzi³⁸.

Konstytucja zawierała również postanowienia dotyczące powołania sądownictwa administracyjnego do orzekania o legalności aktów administracyjnych. Sądownictwo takie znane było w zaborze pruskim i austriackim, natomiast nie było go w zaborze rosyjskim. Ten fakt spowodował, iż w byłym zaborze pruskim została zachowana dotychczasowa struktura sądownictwa administracyjnego z sądami powiatowymi jako sądami pierwszej instancji i sądami wojewódzkimi orzekającymi w drugiej instancji. Sądem trzeciej instancji na ziemiach byłego zaboru pruskiego był nowo powstały Najwyższy Trybunał Administracyjny, który był jednocześnie na pozostałym obszarze państwa jedynym sądem administracyjnym. Najwyższy Trybunał Administracyjny orzekał w sposób ostateczny o legalności orzeczeń i zarządzeń administracyjnych wydanych

został na mocy ustawy z 3 sierpnia 1922 r. o Najwyższym Trybunale Administracyjnym. Wzorowany był na rozwiązaniach austriackich, zawartych w ustawie o wiedeńskim Trybunale Administracyjnym⁴⁰.

Pragnąc w pełni przybliżyć miejsce inspekcji pracy w strukturze administracji państwowej, nie można pominąć uregulowań międzynarodowych, które miały niewątpliwie wpływ na powołanie i rozwój tej instytucji. W art. 427 traktatu pokoju, podpisanego w Wersalu w 1919 r.⁴¹, nałożono na każde państwo obowiązek zorganizowania służb inspekcji pracy, w składzie której miały się znaleźć również kobiety i której głównym zadaniem miała być kontrola nad ścisłym przestrzeganiem praw dotyczących opieki nad pracownikami. Uszczegółowieniem idei zawartych w traktacie wersalskim, a dotyczących ludzi pracy, zajęła się Międzynarodowa Organizacja Pracy, powołana na podstawie części XIII traktatu wersalskiego. Polacy od samego początku brali bardzo aktywny udział w jej pracach, nierzadko wytyczając kierunki pracy, postanowień i zaleceń⁴². Podstawowym zadaniem tej organizacji było stworzenie jednolitych praw pracowniczych, obowiązujących we wszystkich krajach, bo-

w ostatniej instancji przez urzędy szczebla ministerialnego³⁹. Budowę sądów niższego szczebla na ziemiach byłego zaboru austriackiego i rosyjskiego, ze względów finansowych i braku odpowiedniej kadry, odłożono na później. Najwyższy Trybunał Administracyjny (NTA) powołany

wiem „niewuwzględnienie przez któryś z narodów tych warunków stanowi przeszkodę dla wysiłków innych narodów, pragnących polepszenia losu własnych robotników”⁴³. Przygotowanie międzynarodowego ustawodawstwa wymagało dokładnej znajomości stosunków społecznych i gospo-

darczych w wielu krajach, tak aby ich realizacja w praktyce przez poszczególnych członków nie napotykała zbyt poważnych trudności. Takie ogromne i trudne zadanie powierzono do realizacji trzem organom Międzynarodowej Organizacji Pracy, tj. Międzynarodowej Konferencji Pracy, Międzynarodowemu Biuru Pracy oraz Radzie Administracyjnej. Pierwszy z wymienionych organów, skupiający przedstawicieli wszystkich państw, pełnił rolę ustawodawczą w dziedzinie zagadnień pracy. Międzynarodowe Biuro Pracy było swoistym organem wykonawczym, a Rada Administracyjna kierowała pracami Biura oraz czuwała nad wykonaniem postanowień Konferencji. W latach 1919-1927 odbyło się łącznie dziesięć sesji Międzynarodowej Konferencji Pracy. Uchwalono na nich szereg konwencji i zaleceń, które stawały się następnie wyznacznikiem dla prawodawstwa poszczególnych krajów⁴⁴. Warto podkreślić, iż już w grudniu 1923 r. odpowiednie ustawy sejmowe zaleciły prezydentowi ratyfikację 13 konwencji. Ten fakt nie spowodował większych trudności, ponieważ znaczna część zobowiązań w nich zawartych znalazła odzwierciedlenie w już obowiązujących ustawach bądź też była przedmiotem projektów ustaw sejmowych. Ratyfikowane konwencje dotyczyły również zagadnień będących pod jurysdykcją inspekcji pracy, a miano-

w sprawie używania bieli ołowianej w malarstwie, o odpowiedzialności cotygodniowej w zakładach przemysłowych, o najniższym wieku dopuszczania młodocianych do pracy w pomieszczeniach podpokładowych i w kotłowniach⁴⁵. Warto zwrócić uwagę na zakres przedmiotowy powyższego wyliczenia, wskazujący na to, iż w wielu dziedzinach polskie ustawodawstwo wyprzedziło analogiczne unormowania w innych krajach kapitalistycznych. Niestety bardzo często stan postulowany w przepisach był rażąco odmienny od rzeczywistości⁴⁶.

Dekret o inspekcji pracy

Powszechność i wynikająca z niej jednolitość organizacyjna, niezależność od organów administracyjnych i ochrona interesów pracownika były wiodącymi zasadami działalności inspekcji pracy. Zasadę powszechności inspekcji pracy realizował wyrażnie sam dekret tymczasowy o urządzeniu i działalności inspekcji pracy⁴⁷. W odróżnieniu od przepisów państw zaborczych dekret nie ograniczał właściwości rzeczowej inspekcji pracy z uwagi na wielkość zakładu pracy lub gałąź pracy. Niezależność inspekcji pracy od organów administracji ogólnej nie została wyrażona w dekrete

wprost. Zgodnie z art. 2 dekretu inspekcja pozostaje pod zarządem Ministerstwa Pracy i Opieki Społecznej. Można stąd wnioskować, że inspekcja stanowiła organizm mający pewien zakres samodzielności nawet w obrębie tego ministerstwa. Interpretację tę wspierał przepis, który powierzając nadzór nad działalnością inspektorów pracy powierzał głównemu inspektorowi pracy⁴⁸. Takie usytuowanie inspekcji pracy w strukturze administracyjnej państwa stało się przyczyną wielu sporów i spowodowało opóźnienie w opublikowaniu dekretu. Dla inspektorów pracy niezależność od organów administracyjnych miała znaczenie zasadnicze, brak niezale-

żności podważał bowiem ich zdaniem sens istnienia samej inspekcji pracy⁴⁹. Jednak wyraźne unormowanie stosunku inspekcji do organów administracji ogólnej nie znalazło się w dekrete⁵⁰. Pod koniec 1919 roku ukazało się rozporzą-

dzenie wykonawcze regulujące organizację administracji drugiej instancji. Zgodnie z jego przepisami sprawy dotyczące ochrony pracy zostały włączone do zakresu działania wojewodów⁵¹. Na reakcję środowiska inspektorów pracy nie trzeba było długo czekać. W styczniu 1921 r. odbył się zjazd inspektorów pracy, podczas którego wszyscy inspektorzy na znak protestu przeciwko pozbawieniu inspekcji pracy samodzielności złożyli podania o dymisję⁵². Wpłynęło to na zmianę stanowiska rządu; nastąpiło to w formie trzech rozporządzeń w marcu 1921 roku⁵³. Niezależność inspekcji pracy w ramach aparatu państwowego została obroniona.

Artykuł 1 dekretu w sposób szeroki, ale dość chaotyczny ujął kompetencje inspekcji: „Inspekcja pracy nadzoruje należyte stosowanie przepisów prawa o ochronie pracy we wszystkich dziedzinach pracy najemnej, zapewniając pracownikom korzyści, przyznane im przez obowiązujące socjalno-polityczne prawodawstwo”. Dla realizacji tych zadań nie wyposażono jednak inspektorów pracy w możliwość wydawania nakazów⁵⁴. Oprócz podstawowych kompetencji wymienionych w art. 1 dekretu inspektorom pracy powierzono zadanie, które było przedmiotem dyskusji w ciągu całego dwudziestolecia międzywojennego. W punkcie 5 art. 11 dekretu znalazło się mianowicie sformułowanie przewidujące, że inspektorzy pracy „przedsiębiorą środki dla zapobiegania zatargom pomiędzy przedsiębiorcami a robotnikami, badając na miejscu wyniki niezadowolonych i dążąc do polubownego załatwienia sporów”. Przepis ten nakładał na inspektorów pracy obowiązek podejmowania działań pojednawczych w sporach między stronami wynikającymi z pracy najemnej. Łączyło się to w naturalny sposób z nadzorem inspekcji pracy nad warunkami pracy, a więc i nad stosunkami panującymi w zakładach pracy⁵⁵. Zasadniczą czynnością inspektora pracy jest jego działalność wizytacyjna, zmierzająca do ochrony zdrowia i życia pracowników. Praca pierwszych polskich inspektorów była jednak zupełnie inna. Akcja wizytacyjna mogła być prowadzona tylko dorywczo, z uwagi na konieczność rozstrzygania dużej ilości sporów zbiorowych i indywidualnych, jakie wówczas miały miejsce⁵⁶.

Skład personalny inspekcji pracy, licząc wyłącznie siły wizytacyjne (inspektorów i podinspektorów), był następujący: w styczniu 1919 roku – 26, w 1920 r. – 75, w 1921 r. – 70, w 1922 r. – 92, w 1923 r. – 92, w 1924 r. – 99, w 1925 r. – 105, w 1926 r. – 107, w 1927 r. – 103, w 1928 r. – 111. Warto też poruszyć kwestię udziału kobiet w inspekcji pracy jako sił wizytacyjnych. W liczbie 22 kandydatów, którzy pierwsi zdali egzamin w końcu 1918 r., było 7 kobiet, w tym 2 lekarki⁵⁷.

Wśród pierwszych inspektorów i podinspektorów było 3 lekarzy, następnie liczba ta wzrosła do 6 osób. Lekarze ci działali w charakterze podinspektorów pracy. Ich praca początkowo polegała na badaniu poszkodowanych wskutek nieszczęśliwych wypadków i określaniu stopnia utraty zdolności do pracy. Od 1 lipca 1924 roku czynność ta przekazana została Zakładowi Ubezpieczenia od Wypadków. Ponadto lekarze przeprowadzali badania młodocianych oraz częściowo dokonywali wizytacji zakładów przemysłowych. Ostateczne uregulowanie kwestii czynności oraz podziału pracy między lekarzy i inspektorów zostało zawarte w 1928 roku⁵⁸.

Jakikolwiek byłby stosunek do pracy pierwszego zastępu polskich inspektorów, warto podkreślić wysoki poziom ideowy ich pracy. W najcięższych chwilach pracowali ofiarnie, realizując trudne i niewdzięczne zadania. Na swoich barkach przenieśli ciężar największych tarć społecznych w początkach niepodległego państwa polskiego. Pozostawieni sami sobie w sytuacjach, które nie mieściły się w ramach istniejących przepisów prawnych, umieli prawie zawsze znaleźć wspólną linię postępowania. Pierwsi inspektorzy pracy postępowali w przeważającej większości przypadków jednolicie, wykazując niezwykle wyrobienie społeczne. W ówczesnych warunkach podstawą ich działalności była nie tyle znajomość przepisów prawa, które dopiero tworzone, nie tyle kwalifikacje techniczne, co poczucie wielkiej służby społecznej, której się podjęli⁵⁹.

Dekret z dnia 3 stycznia 1919 roku zatytułowany przez samego ustawodawcę jako tymczasowy przetrwał 8 lat. Część jego postanowień weszła w skład pierwszej regulacji o zasięgu ogólnopolskim⁶⁰. Prace nad powstaniem nowej ustawy prowadzone były w latach 1922-1927. Ten długi okres wynikał nie z winy urzędników pracujących nad ustawą, ale głównie ze swego rodzaju zawirowań po stronie ustawodawcy. Projekt ustawy był kilkakrotnie rozpatrywany przez Radę Ministrów, przesyłany do Sejmu, który trzy razy nad nim obradował, by w konsekwencji odesłać z powrotem do poprawek. Za każdym razem przedstawiano nowe zagadnienia, nowe wątpliwości, uniemożliwiające podjęcie ostatecznej decyzji. Zwłaszcza w parlamencie ścierały się różne poglądy, a każda ze stron próbowała prze-forsować własną wizję inspekcji pracy⁶¹. W konsekwencji propozycje rządowe wychodziły z Sejmu tak poprawione, iż niemożliwe było wcielenie ich w życie. Przełomowym momentem okazało się udzielenie prezydentowi pełnomocnictw w dziedzinie ustawodawczej⁶². Ogromne zasługi dla ostatecznego opracowania ustawy odegrała Rada Ochrony

wicie: o najniższym wieku dopuszczania dzieci do pracy, w sprawie pracy młodocianych w przemyśle, o najniższym wieku dopuszczania dzieci do pracy w marynarce, w sprawie wieku dopuszczania dzieci do pracy w rolnictwie,

Pracy, w której składzie zasiadało wielu wybitnych przedstawicieli, jak np. prof. Krzywicki, prof. Wróblewski, prof. Brzeski. Ich opinie, oparte na głębokiej wiedzy i doświadczeniu, ukształtowały prawo o inspekcji pracy. Zostało ono przez tę radę opracowane i wydane jako rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej⁶³. Z dniem jego wejścia w życie inspekcja pracy wstąpiła w okres zintensyfikowania działań nadzorczo-kontrolnych, które skierowane były głównie na poprawę technicznego bezpieczeństwa pracy w przedsiębiorstwach w oparciu o przepisy prawa materialnego, egzekwowanie norm czasu pracy oraz norm ochronnych dotyczących pracy kobiet i młodocianych, zapewnienie równouprawnienia w realizacji prawa w stosunku do wszystkich kategorii pracowników najemnych. Zdecydowany wzrost czynności kontrolnych realizowanych przez inspektorów oraz stosowanych środków prawnych wystąpił nie tylko wskutek zmienionych uregulowań prawnych, lecz także dzięki polepszeniu stosunków gospodarczych i ekonomicznych w podległych przedsiębiorstwach. Ten fakt pozwalał egzekwować realizację obowiązujących przepisów ochronnych⁶⁴.

W 1928 roku zrealizowano jeszcze jeden bardzo ważny postulat środowiska inspektorskiego, mający generalny wpływ na efektywność działania urzędu. W dniu 25 czerwca 1928 roku weszło w życie rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej o sądach pracy⁶⁵. Rozporządzenie to w sposób istotny zmieniło właściwość terytorialną przepisów o sądach przemysłowych, obowiązujących na terenie byłego zaboru austriackiego, poprzez rozszerzenie jego obowiązywania z trzech do trzynastu województw. Ponadto poddano właściwości sądów pracy sprawy z zakresu ustawodawstwa ochronnego, a więc np. dotyczące czasu pracy, urlopów, pracy kobiet i młodocianych, umów o pracę, warunków bezpieczeństwa pracy w stosunku do wszystkich pracowników najemnych (wyjątek stanowili pracownicy rolni). Wejście w życie rozporządzenia spowodowało istotne odciążenie inspektorów pracy od czynności pojednawczo-rozjemczych, które tak głęboko dały się we znaki kadrze urzędników w okresie chaosu gospodarczego i społecznego w pierwszych latach niepodległości⁶⁶.

W celu ochrony i poszanowania prawa w procesie pracy powołano organ, który ma te szczytne zadania realizować. Takie są najistotniejsze założenia, które ma przestrzegać inspekcja pracy w naszym kraju, jak również w każdym innym państwie na świecie.

nadinspektor **Tomasz Kozłowski**
OIP Poznań, Oddział Ostrów Wielkopolski

Przypisy

¹ Najważniejsze z nich to: M. Świącicki, *Instytucje polskiego prawa pracy w latach 1918-1939*, Warszawa 1960; H. Krahelska, M. Kirstowa, S. Wolski, *Ze wspomnień inspektora pracy*, Warszawa 1936; E. Kołodziejczyk, *Inspekcja Pracy w Polsce 1919-1999*, Warszawa 2003. Publikacje H. Krahelskiej i E. Kołodziejczyka mają charakter wspomnieniowy, a w pracy M. Świącickiego zagadnienia dotyczące inspekcji pracy zostały potraktowane wybiórczo na tle innych instytucji prawa pracy.

² H. Krahelska, M. Kirstowa, S. Wolski, op. cit., s. 76. Autorzy tak charakteryzują stosunek ludzi pracy do ministerstwa: „Świat pracy miał oparcie w swem Ministerstwie. Ten nowy twór, nieznanym rządowi zaborczym był koniecznością życiową w zaraniu odradzającej się państwowości polskiej. O brzegi słabej, powstałej z czynu ofiarnego obywateli, Polski rozbijały się fale rewolucji od wschodu i zachodu, grożąc zalewem. Troska państwa i społeczeństwa o milionowe rzesze robotników, której wyrazem, między innymi, było również powołanie do życia specjalnego Ministerstwa dla obrony ich interesów, stanowiła kląpę bezpieczeństwa dla nagromadzonego od wielu lat rozgoryczenia. Skupienie w tem Ministerstwie doświadczonych bojowników o wolność i lepsze jutro, elementów na wskroś demokratycznych, pozwalało Ministerstwu Pracy bez większych trudności znaleźć od razy właściwą drogę i rację swojego istnienia”.

³ K. W. Kumaniecki, *Ustrój Państwowych Władz Administracyjnych na ziemiach Polski*, Kraków 1920; zob. także: E. Kołodziejczyk, op. cit.; A. Ajnenkiel, *Administracja w Polsce, zarys historyczny*, Warszawa 1977.

⁴ Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 29 grudnia 1919 r. (Dz.U. z 1920 r. Nr 3, poz. 16).

⁵ Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 6 marca 1922 r. (Dz.U. Nr 21, poz. 168).

⁶ Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 11 lutego 1925 r. (M.P. Nr 43, poz. 167).

⁷ M. Świącicki, op. cit., s. 31.

⁸ A. Ajnenkiel, op. cit., s. 82.

⁹ Z. Fenichel, *Zarys Polskiego Prawa Robotniczego*, Kraków 1930, s. 228.

¹⁰ Art. 5 Rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej o Radzie Ochrony Pracy z dnia 17 września 1927 r. (Dz.U. z 1927 r. Nr 83, poz. 740).

¹¹ M. Klott, *Inspekcja Pracy w Polsce*, Odczyt wygłoszony w Polskim Towarzystwie Polityki Społecznej, Wydawnictwo Polskiego Towarzystwa Polityki Społecznej, Warszawa 1937.

¹² Dziennik Praw Państwa Polskiego z 1919 r. Nr 5, poz. 90.

¹³ Dziennik Praw Państwa Polskiego z 1919 r. Nr 5, poz. 91.

¹⁴ Dziennik Ustaw z 1922 r. Nr 73, poz. 662.

¹⁵ Dziennik Ustaw z 1922 r. Nr 94, poz. 871.

¹⁶ Dziennik Ustaw z 1920 r. Nr 23, poz. 125.

¹⁷ Tygodnik Urzędowy z 25 lipca 1919 r. Nr 31, poz. 98 i Dziennik Urzędowy Ministerstwa Byłej Dzielnicy Pruskiej z 1920 r. Nr 15, poz. 137.

¹⁸ Dziennik Ustaw z 1922 r. Nr 96, poz. 885.

¹⁹ Dziennik Ustaw Sejmu Śląskiego z 1928 r. Nr 11, poz. 25.

²⁰ M. Klott, op. cit., s. 10-11.

²¹ L. Woliniowska, *Inspekcja pracy przy Komitecie Obywatelskim m.st. Warszawy*, „Inspektor Pracy” 1929, nr 6, s. 2.

²² Tamże, s. 2 i 3.

²³ Istniały 4 projekty. Pierwszy opracowała komisja organizująca inspektorat, a ściśle jej podkomisja. Dyskutowany po raz pierwszy 13.10.1915 r. do 9.05.1916 r. nie otrzymał postaci ostatecznej. Następne 3 opracowało Ministerstwo Opieki Społecznej i Ochrony Pracy, w kwietniu, maju i sierpniu 1918 roku. Chciano odebrać inspekcji charakter organu państwowego, związać ją z przemysłowcami, gdyż wtedy

„nie byłaby legalną emanacją komunizmu”. To twierdzenie przeciwników inspekcji cytuje i dokładną analizę projektów podaje P. Podgórski, Początki inspekcji pracy w Polsce, cz. I, „Inspektor Pracy” 1932, nr 1, s. 4 i nast.

²⁴ Stanowisko kierownicze pełnił Franciszek Sokal – organizator inspekcji pracy, który rozpoczął swą działalność w listopadzie 1915 r. jako inspektor fabryczny IV okręgu m. Warszawy. Od 1 grudnia 1916 r. był kierownikiem Wydziału ds. Przemysłu i Ochrony Pracy w magistracie warszawskim oraz głównym inspektorem fabrycznym. W styczniu 1918 r. gdy powstało Ministerstwo Opieki Społecznej i Ochrony, Sokal został szefem Sekcji Ochrony Pracy i głównym inspektorem pracy. Funkcję tę pełnił do 1920 r. Za jego sprawą tytuł inspektora fabrycznego został zastąpiony tytułem inspektora pracy. Z chwilą wyboru Polski do Rady Administracyjnej MOP w Genewie Sokal został mianowany delegatem Polski do tejże; był nim aż do śmierci w 1932 r. W 1924 r. został ministrem pracy i opieki społecznej. Nadzorował inspekcję pracy i dalej prowadził scalanie inspekcyjnych struktur. Obszerny artykuł o F. Sokalu, autorstwa E. Zająca, ukazał się w czasopiśmie „ATEST” 2001, nr 4, s. 47.

²⁵ E. Kołodziejczyk, op. cit., s. 49.

²⁶ H. Krahelska, M. Kirstowa, S. Wolski, op. cit., s. 38.

²⁷ Ibidem, s. 39.

²⁸ Dziennik Praw Państwa Polskiego z 1919 r. Nr 5, poz. 90.

²⁹ Ministerstwo Byłej Dzielnicy Pruskiej powołano na mocy ustawy z 17 sierpnia 1919 roku i istniało do listopada 1922 roku; zob. A. Gulczyński, Ministerstwo Byłej Dzielnicy Pruskiej (1919-1922), Poznań 1995; A. Czubiński, Poznań w latach 1918-1939, Poznań 2004.

³⁰ M. Klott, op. cit., s. 13 i 14.

³¹ Rozporządzenie Komisariatu Naczelnej Rady Ludowej z 15 czerwca 1919 r. o urządzeniu Inspektoratu Pracy w rolnictwie i załatwianiu zatargów pomiędzy pracodawcami a pracownikami rolnymi (Tygodnik Urzędowy NRL Nr 31, poz. 98).

³² Dz.Pr.P.P. z 1919 r. Nr 29, poz. 251 oraz Dz.Pr.P.P. z 1919 r. Nr 65, poz. 394.

³³ Ustawa z dnia 17 marca 1921 r. – Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. z 1921 r. Nr 44, poz. 267).

³⁴ A. Ajnenkiel, op. cit., s. 73 i 74.

³⁵ Dekret z dnia 30 grudnia 1918 r. o utworzeniu Państwowego Urzędu do spraw powrotu jeńców, uchodźców i robotników (Dz.U. z 1919 Nr 3, poz. 84).

³⁶ Dekret z dnia 27 stycznia 1919 r. o organizacji państwowych urzędów pośrednictwa pracy i opieki nad wychodźcami (Dz.U. z 1919 r. Nr 11, poz. 127).

³⁷ A. Paszkudzki, *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 17 marca 1921 – komentarz*, Lwów – Warszawa 1926; zob. także J. Stemler, *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 1924.

³⁸ A. Paszkudzki, op. cit., s. 113 i 114.

³⁹ A. Ajnenkiel, op. cit., s. 76.

⁴⁰ W. Maisel, *Wojewódzkie sądy administracyjne w Drugiej Rzeczypospolitej*, Warszawa – Poznań 1976; zob. także T. Hilarowicz, *Najwyższy Trybunał Administracyjny i jego kompetencja*, Warszawa 1925; J.S. Langrod, *Zarys sądownictwa administracyjnego ze szczególnym uwzględnieniem sądownictwa administracyjnego w Polsce*, Warszawa 1925; D. Malec, *Najwyższy Trybunał Administracyjny 1922-1939 w świetle własnego orzecznictwa*, Warszawa 1999.

⁴¹ Traktat pokoju między mocarstwami sprzymierzonymi i skojarzonymi i Niemcami, podpisany w Wersalu dnia 28 czerwca 1919 r. (Dz.U. z 1920, Nr 35, poz. 200).

⁴² M. Klott, op. cit., s. 15 i 16.

⁴³ Wstęp do części XIII Traktatu pokoju.

⁴⁴ H. Sterling, *Międzynarodowa Organizacja Pracy i jej działalność*, Warszawa 1928 r.

⁴⁵ M. Bornstein-Lychowska, *10 lat polityki społecznej państwa polskiego 1918-1928*, Warszawa 1928.

⁴⁶ Ibidem, s. 74.

⁴⁷ Dziennik Praw Państwa Polskiego z 1919 r. Nr 5, poz. 90.

⁴⁸ M. Świącicki, op. cit., s. 35.

⁴⁹ H. Krahelska, M. Kirstowa, S. Wolski, op. cit., s. 39. W celu silniejszego podkreślenia tendencji do samodzielności pierwsze wnioski nominacyjne w polskiej inspekcji pracy były przedstawiane do zatwierdzenia bezpośrednio naczelnikowi państwa.

⁵⁰ M. Świącicki, op. cit., s. 36.

⁵¹ Rozporządzenia wykonawcze Rady Ministrów do ustawy tymczasowej z dnia 2 sierpnia 1919 r. o organizacji władz administracyjnych drugiej instancji (Dz.U. z 1919 r. Nr 90, poz. 490).

⁵² H. Krahelska, M. Kirstowa, S. Wolski, op. cit., s. 41. Zjazdowi przewodniczył sam minister Pełowski, obecny był też były minister Ziemięcki. Inspektor pracy na Warszawę Z. Bohuszewicz wygłosił referat o organizacji inspekcji pracy we wszystkich krajach zachodnioeuropejskich, z którego wynikała jej niezależność od władz administracyjnych. Przemówienia inspektorów pracy musiały być dość śmiałe i rewolucyjne, jeżeli minister uniósł się, uderzył pięścią w stół i podniesionym głosem oświadczył, że urzędnicy nie są od tego, by pouczać swe władze, i że on „potrafi sam zatrzaskać drzwi, gdy zajdzie tego potrzeba”. Sprawa znalazła szczęśliwy koniec; w niedługim czasie wyszło rozporządzenie Rady Ministrów, wyłączające inspekcję pracy spod władzy Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i wojewodów.

⁵³ Dz.U. z 1921 r. Nr 39, poz. 234, 235 i 236. Wszystkie te rozporządzenia weszły w życie w dniu 19 maja 1921 r.

⁵⁴ Przelomowym aktem w tym zakresie było rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 16 marca 1928 r. o bezpieczeństwie i higienie pracy (Dz.U. z 1928 r. Nr 35, poz. 325). Zawarto w nim m.in. przepisy, na podstawie których wyposażano inspektorów pracy w prawo wydawania nakazów w celu usunięcia stwierdzonych nieprawidłowości w zakresie określonym w przepisie, jak również w wydanych na jego mocy przepisach wykonawczych.

⁵⁵ H. Krahelska, M. Kirstowa, S. Wolski, op. cit., s. 37.

⁵⁶ „Inspektor Pracy” z 1929 r., zeszyt 1, s. 7.

⁵⁷ Ibidem, s. 6.

⁵⁸ Rozporządzenie Ministra Pracy i Opieki Społecznej z dnia 6 października 1928 r. o postępowaniu lekarzy inspekcji pracy i o stosunku ich do innych organów inspekcji pracy (Dz.U. z 1928 r. Nr 92, poz. 806).

⁵⁹ M. Klott, op. cit., s. 7 i 8.

⁶⁰ Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 14 lipca 1927 r. o inspekcji pracy (Dz.U. 1927 r. Nr 67, poz. 590).

⁶¹ M. Klott, op. cit., s. 14. Autor wspomina, iż: „każde ministerstwo uważało inspekcję pracy za jakiegoś intruza, który przeszkadza, którego trzeba izolować. Jeślibyśmy chcieli iść po linii eliminacji, doszlibyśmy do takiego ograniczenia zakresu działania i uprawnień tego organu, że minąłby się ze swoim celem”.

⁶² Ustawa zmieniająca i uzupełniająca Konstytucję RP z dnia 17 marca 1921 r. uchwalona została 2 sierpnia 1926 r. (Dz.U. z 1926 r. Nr 78, poz. 442). Szerzej zob. J. Bardach, *Sejm dawnej Rzeczypospolitej*, Warszawa 1997; H. Zieliński, *Historia Polski 1914-1939*, Wrocław-Warszawa 1985.

⁶³ Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 14 lipca 1927 r. o inspekcji pracy (Dz.U. z 1928 r. Nr 67, poz. 590).

⁶⁴ M. Świącicki, op. cit., s. 44 i 45.

⁶⁵ Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 22 marca 1928 roku o sądach pracy (Dz.U. z 1928 r. Nr 37, poz. 350).

⁶⁶ M. Bornstein-Lychowska, op. cit., s. 71.